

Gebundelde krachten en versnipperde belangen

De componist en de dans om de Rotterdamse podia

In 1992 vormden zes jonge componisten het Rotterdams Componisten Front, kortweg RCF (uitgesproken als RoKoFro). Een jaar later, op donderdag 28 oktober 1993 presenteerden Hans Koolmees, Arthur Sauer, Tom Riedstra, Mare Verhoeven, Bart Kemp en Eric de Clercq hun werk in het hol van de leeuw, de Amsterdamse Ijsbreker. De titel van het programma, *De Rotterdammers*, sprak voor zich. Niet alleen de componisten, ook de uitvoerenden waren afkomstig uit Rotterdam.

Het RCF werd opgericht als reactie op de plannen van de toenmalige minister van WVC, Hedy d'Ancona, om de cultuur verregaand te internationaliseren. Gevolg was dat de Rotterdamse Kunststichting, via de Sectie Muziek verantwoordelijk voor het toekennen van subsidies en opdrachten, in een poging het advies letterlijk op te volgen meer en meer de voorkeur ging geven aan klinkende namen van buitenaf, terwijl de Rotterdamse componisten in hun eigen stad steeds vaker aan de zijlijn bleven staan.¹ En dan te bedenken dat het werk van bovengenoemde componisten met zekere regelmaat in den lande (en ook daarbuiten!) werd uitgevoerd. "Er is een tijd geweest dat de hele sectie, zeven leden plus een stafmedewerker, uit Amsterdammers bestond. Ik geloof best dat ze hun werk goed doen. Maar als ze de deur achter zich hebben dichtgetrokken om naar huis te gaan, zal het ze verder een zorg zijn wat er in Rotterdam gebeurt", zei Hans Koolmees al in *NRC Handelsblad* van 25 oktober 1993. Reden dus om tot actie over te gaan.

In de agenda van Muziekcentrum De Ijsbreker zegt Hans Koolmees in 1993 onder meer het volgende: "In de eerste plaats vonden we dat we in Rotterdam niet genoeg aandacht kregen. Eigenlijk was het volstrekt onbekend dat er een geheel nieuwe generatie componisten was ontstaan en dus werden we genegeerd". Deze opmerking gold in de eerste plaats voor Rotterdam zelf. "Daar komt bij dat deze jonge com-

Rotterdam is dit jaar culturele hoofdstad van Europa. Dat betekent brede aandacht voor de kunsten en een extra impuls voor de cultuur als geheel. Maar hoe staat de cultuur in Rotterdam er eigenlijk voor? Dit jaar besteedt Mens en melodie geregeld aandacht aan deze vraag. Als eerste het scheppend talent en de dans rond de podia waar hij zijn muziek kwijt kan. Met andere woorden: wat is er geworden van het ooit met veel bombarie opgerichte Rotterdams Componisten Front?

ponisten ook nauwelijks contact hadden met elkaar. En als iedereen alleen zijn eigen winkeltje beheert, komt er niets van de grond. Daarom leek het ons nuttig de krachten te bundelen".

Niet alleen promotie van muziek, ook actie en politieke pressie stonden op het programma. Een van de eerste acties was gericht tegen de opheffing van de elektronische studio van het Rotterdams Conservatorium. Na het vertrek van Gillius van Bergeijk leidde deze studio een zieltogend bestaan. Mede door toedoen van het RCF kon sluiting worden voorkomen. Na een succesvolle periode met Mare Verhoeven aan het hoofd zwaait nu René Uylenhoet de scepter over deze voor studenten en componisten toegankelijke studio.

Door inspanningen van het RCF is het een stuk vanzelfsprekender geworden dat compositiestudenten van het Rotterdams Conservatorium hun werk presenteren op de podia van De Unie en Lantaren/Venster. Sinds de tweede helft van de jaren tachtig presenteerde het Rotterdams Conservatorium onder de titel *The Unanswered Question* werk van compositiestudenten, waarmee ook podia buiten Rotterdam werden aangedaan, waaronder De Ijsbreker in Amsterdam.

Politieke pressie van de kant van het RCF heeft mede tot gevolg gehad dat de Rotterdamse Kunststichting (RKS) werd gereorganiseerd. Sinds zeven jaar is Arthur Sauer voorzitter van de Sectie Muziek en maakt hij in die functie ook deel uit van de kernraad van de RKS. Sindsdien is er veel veranderd, niet in de laatste plaats omdat Rotterdammers zelf het beste weten wat er leeft en speelt in hun stad. Er kwamen componistenwerkplaatsen die uitmondden in componistenportretten waar mensen als Hans Koolmees, Erik de Clercq, Arthur Sauer en Pluib Emmer hun werk konden presenteren. Theo Muller programmeerde *Geweten Rotterdam*, een serie rond Rotterdamse componisten en musici in Lantaren/Venster. 'Je

gaat sneller naar werk van elkaar kijken dan naar werk van een wildvreemde. Ik ben destijds gevraagd voor het RoKoFro. Alle Rotterdamse componisten zijn destijds benaderd, maar niet iedereen heeft gehoor gegeven aan die oproep”, zegt Arthur Sauer.

Rotterdams?

Het Rotterdams Componisten Front is van meet af aan een aanduiding van tijd en plaats geweest: het zet noten op papier en woont in Rotterdam. Zijn dat voldoende voorwaarden om ook Rotterdams te kunnen klinken? Al in 1993 uit Hans Koolmees zijn twijfels: “Als je het vergelijkt met zoiets als de Haagse School vormen wij artistiek gezien een rommeltje. Daarvoor zijn onze achtergronden te divers”.

Eric de Clercq (Roosendaal, 1960) was aanvankelijk actief als drummer en altsaxofonist in diverse experimentele popgroepen. Nadat in 1986 zijn elektronische compositie *De Dwang* op het prestigieuze Festival voor Electro-akoestische Muziek in Bourges in de prijzen viel, besloot hij de muziektherapie te verruilen voor compositie. Aan het Rotterdams Conservatorium studeerde hij bij Gillius van Bergeijk en behaalde in 1992 zijn UM diploma compositie. Samen met Mare Verhoeven vormde hij tussen 1988 en 1991 het duo Salon Jane. Naast het beheer van een eigen studio realiseerden zij verschillende multidisciplinaire projecten.

Mare Verhoeven (Heerde, 1960) studeerde compositie aan het Rotterdams Conservatorium bij Gillius

van Bergeijk en Klaas de Vries, en volgde in Brussel lessen bij Phillipe Boesmans. Hij ziet Liszt, Varèse en Public Enemy als belangrijke invloeden.

Bart de Kemp (Helmond, 1959) volgde compositielessen bij Peter Jan Wagemans en Klaas de Vries, nam deel aan workshops van onder meer Enrique Raxach en Michael Finnissy en werkte samen met Luca Francesconi en compositiestudenten van het Rotterdams Conservatorium aan een groot project voor harmonieorkest.

Hans Koolmees (Abcoude, 1959) studeerde bij Bernard van Beurden (arrangeren), Klaas de Vries (componeren) en Gillius van Bergeijk (elektronische muziek). Als bewerker/arrangeur maakte hij onder andere een bewerking voor drie zangstemmen en ensemble van de Messe de Nostre Dame van Guillaume de Machaut, en een arrangement voor 10 accordeons en strijkkwartet van de Tweede Piano-sonate opus 14 van Sergei Prokofiev.

Tom Riedstra (Leeuwarden, 1957) begon zijn muzikale studie aan de conservatoria van Leeuwarden en Arnhem. In 1989 sloot hij zijn studie af in Rotterdam bij Klaas de Vries.

Arthur Sauer (Rotterdam, 1962). De enige geboren en getogen Rotterdammer in de gelederen van het RCF studeerde compositie bij Louis Andriessen en muziekregistratie aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. Arthur Sauer is ook actief als uitvinder en bouwer van de meest uiteenlopende, doorgaans elektronische instrumenten, waarvan de Donderharp

Het Rotterdams Componisten Front anno 1993. Van links naar rechts: Arthur Sauer, Bart de Kemp, Hans Koolmees, Mare Verhoeven, Eric de Clercq en Tom Riedstra (foto Jan van der Ploeg).

wellicht het meest tot de verbeelding spreekt.² Op 17 november 2000 mocht Arthur Sauer de Elly Ameling-Prijs in ontvangst nemen, hem toegekend voor zijn gehele oeuvre. De prijs is in het leven geroepen door het Prins Bernhard Cultuur Fonds Rotterdam en is bedoeld voor componisten en musici die werken in het Rijnmond gebied.

Was deze prijs 10 jaar eerder in het leven geroepen dat had het RCF het licht waarschijnlijk nooit gezien. “De naani Rotterdams Componisten Front is ontstaan op een namiddag”, aldus Toni Riedstra in een telefonische reactie. Het woord Front is niet gekozen vanwege de omslag die het in meteorologische zin teweeg kan brengen. “RCF ligt gewoon beter in de mond dan bijvoorbeeld RCC, Rotterdams Componisten Collectief”.

“De naam Rotterdams Componisten Front is een beetje ironisch bedoeld. Natuurlijk hoopje datje een omslag teweeg kan brengen, en terugkijkend denk ik ook wel dat dat gelukt is”, voegt Hans Koolmees toe.

Delicate klankversmelting

Het eerste concert van het RCF vond plaats op 14 oktober in Zaal De Unie in Rotterdam, en werd twee weken later herhaald in Muziekcentrum De Ijsbreker in Amsterdam. Op het programma stonden 10 werken waarin op een of andere manier de piano centraal stond. Zoals *Drie walsjes om een blauwtje te lopen* (piano vierhandig) van Hans Koolmees, *Con Tinto* (piano, klarinet en viool) van Bart de Kemp, *Buster* van Arthur Sauer (piano en tape) en *Trio* (piano, accordeon en elektrische gitaar) van Eric de Clercq. Op het oog was het een aangename mix van traditioneel en niet alledaags, de delicate klankversmelting van twee piano's versus de schijnbaar onverenigbare karakters van elektrische gitaar, accordeon en piano. Jacqueline Oskamp woonde de première bij en schreef op 20 oktober 1993 in *De Groene Amsterdammer* onder meer het volgende: “Uit het programma dat het RCF onder de no nonsense-titel De Rotterdammers in De Unie presenteerde, bleek al snel dat de verwachtingen onopgemerkt talent te zullen ontdekken te hoog gespannen waren. Goede, aardige, langdradige en vervelende stukken passeerden de revue. Zoals overall dus. En doordat het overwegend stukken voor piano solo betrof, bleek weer eens duidelijk hoe lastig het is voor dit instrument iets onderhoudends en origineels te verzinnen. Waar het langzame delen betreft ligt onvermijdelijk Debussy op de loer, maar ook Bartók (‘De piano is een slaginstru-

ment’) werd volkomen in zijn gelijk gesteld”.

Ook bij dit concert bleek de meester zich te openbaren in de beperking, al waren deze beperkingen doorgaans niet van het zelfopgelegde soort, maar werden zij ingegeven door de gekozen bezetting. Hans Koolmees beperkte zich in *Itar* niet alleen tot de ongenaakbare klank van de piano, maar koos er tevens voor zijn muzikale materiaal, drama's, in een strenge vorm een vaste rol te laten spelen. Hierdoor veranderen de drama's in gebaren en patronen in een statisch ritueel. “Het karakter van deze gebaren is zeer eenvoudig, zodat zij in hun karikaturale eenvoud commentaar geven op zichzelf: tegelijkertijd met het verrichten van de behandeling wordt deze handeling van een afstand beschouwd”, aldus Hans Koolmees in de toelichtende tekst. Aan *Itar* ligt de paradox van het leven ten grondslag, niet het resultaat telt, maar het proces. Enerzijds een hardnekkig verzet, anderzijds een wilskrachtige acceptatie van dat verzet. De luisteraar worstelt mee en na afloop wordt niet naar de uitslag gevraagd.

Niet alleen *Itar* was voor Oskamp een krent in de pap, ook *Buster* van Arthur Sauer, *Hemelse Vrede* van Mare Verhoeven en het trio van Eric de Clercq bleven niet onvermeld. Beide laatste werken kenmerken zich door een eigentijdse, weerbarstige bezetting waarin elektrisch versterkte instrumenten een belangrijke rol spelen. Zowel Mare Verhoeven als Eric de Clercq vingen de onwil tot klankversmelting op door krachtige unisono passages.

Buster van Arthur Sauer is een eerbetoon aan Buster Keaton, één van de helden uit de tijd van de stomme film. Oorspronkelijk geschreven in 1991 voor de film *Man en Kat* van Pieter Jan Smit, volgt de muziek de opbouw van de film zonder deze letterlijk te illustreren, waarbij het drama besloten ligt in de suggestie. Ingegeven door technische beperkingen was suggestie hét toverwoord waarmee een stomme film leven in geblazen werd. In 1997 bracht het Centrum voor Nederlandse Muziek in de serie Present *Buster* uit op een mini-Cd (CNM 95004).

“De balans opmakend valt te constateren dat Rotterdam wel degelijk zijn talenten heeft - ook al is er van inhoudelijke overeenkomsten geen sprake - en over goede musici beschikt. De grootste verrassing vormde misschien nog wel de grote opkomst van het publiek. De onverwachts uitverkochte zaal onderstreepte ondubbelzinnig het belang van dit initiatief”, aldus Oskamp in haar recensie van het eerste concert van het RCF.

de toewijzing van een meerjarige subsidie te wachten tot de realisatie vastere vormen heeft aangenomen". De deadline van 2001 die de Stichting Actuele Muziek zichzelf had gesteld, het moeizame overleg met betrokken instellingen, de terughoudendheid van de politiek en de sterk veranderde podiumstructuur in Rotterdam zijn er debet aan geweest dat er geen aanvraag is ingediend voor het CAM voor het Kunstenplan 2001-2004.

Slapend bestaan

De Stichting Actuele Muziek leidt, evenals het Rotterdams Muzikanten Platform een slapend bestaan.

Waar in Amsterdam zeer binnenkort de eerste paal geslagen zal worden voor Het Muziekgebouw liggen in Rotterdam andermaal de kaarten op tafel. Veel en kleurige kaarten waarmee het goed bouwen is. Feit is dat Rotterdam in navolging van steden als Melbourne, Vancouver en Amsterdam meer en meer een multiculturele stad wordt. Hoewel elke culturele groepering, minderheid of niet, toch altijd wel een zaaltje in een of andere hoek van de stad weet te vinden, is een initiatief als het CAM op termijn onvermijdelijk. In het collegeprogramma *Veelkleurige Stad en Koers 2005* wordt vanuit de stadspolitiek de noodzaak onderschreven van een verdere groei van de multi-cultuur, zowel in maatschappelijk als in cultureel opzicht. Een initiatief als het CAM voorziet in een dergelijke programmering, waarbij men niet alleen naar elkaar luistert maar elkaar ook daadwerkelijk ontmoet.

In een wereld die door het Wereld Wijde Web bijgehouden wordt, waarin iedereen Online de informatie kan krijgen die op dat moment verlangd wordt, is versnippering een noodzakelijk kwaad. Echter, door alle groeperingen een paraplu te bieden, een onderkomen, kan deze versnippering leiden tot een caleidoscopisch mozaïek, een voedingsbodemp waaruit nieuwe loten kunnen ontspruiten.

Wat heeft Rotterdam niet, wat Amsterdam wel heeft? In het NRC van 25 oktober 1993 formuleerde Hans Koolmees het als volgt: "Ik ben in Abcoude geboren, dus eigenlijk meer een Amsterdammer, maar ik zou toch niet graag uit Rotterdam weg willen. De dingen zijn hier opener, het is meer een braakliggend terrein. De codes, de spelregels liggen niet zo vast als in Amsterdam".

Noten

1. Een mooi voorbeeld van programmering door de Rotterdamse Kunststichting werd ten beste gegeven op 3 november 1993 in Nighttown, de Rotterdamse equivalent van Paradiso, met een concert in de serie Confrontaties. Erik Voermans schreef in het Parool van 4 oktober 1993 onder meer het volgende: "Met Confrontaties wil de Rotterdamse Kunststichting een beeld geven van de grote verscheidenheid aan hedendaagse muziek, door werk van een aantal jonge componisten te belichten. Ditmaal viel de keuze op de Britse postminimalist Steve Martland, de New Yorkse eclecticus Elliott Sharp en de Finse traditionele avantgardist Magnus Lindberg. En alsof dat al niet genoeg vonken oplevert, is het programma nog eens aangevuld met drie zo mogelijk nog verschillende componisten uit Nederland: Paul Termos, Cornelis de Bondt en Arthur Sauer. Gedrieën vormden de Nederlanders de smaakmakers van de *Nacht van de Confrontaties*".
2. Erwin Roebroeks, 'Geluid tot de derde (Arthur Sauers 3D live elektronische vlucht The Game of Life)', *Mens en melodie*, november/december 1999, pp. 265-268

Citaten ontleend aan de volgende bronnen:

Paul Luttikhuis, 'Hans Koolmees over Rotterdamse muziek', *NRC Handelsblad*, 25 oktober 1993

Jacqueline Oskamp, 'De Rotterdammers slaan toe', *De Groene Amsterdammer*, 20 oktober 1993

'De Rotterdammers komen', Maandagendag Muziekcentrum De Ijsbreker, September/Okttober 1993

Naar een Centrum voor Actuele Muziek in Rotterdam? - Het Centrum voor Filosofie en Kunst, Faculteit der Wijsbegeerte, Erasmus Universiteit Rotterdam, <http://www.eur.nl/fw/cfk/camr.html>

Met dank aan Hans Koolmees, Arthur Sauer en Tom Riedstra voor hun telefonische reactie.